

تتبع مفید

اگر روحانیون نبودند ما الآن

از اسلام اطلاعی نداشتیم

امام خمینی

آن مجید می گذرانید .

آری بزرگان ما هنگامی که چشمها
بخواه برفته بود مطالعه می کردند و
از مکتب اهلبیت بیشترین بهره راندر
دل شب میبردند، و پس از یک خواب
کوتاه مدت به نماز و نیایش سه
درگاه حضرت ذوالجلال سر
می خوانستند و با تلاوت قرآن فضای
وجودشان را از فیوضات الهی
عطر آگین می ساختند ، و درست

همانگونه که خداوند پیغمبرش را به
شب زنده داری و عبادت در شب
فرامی خواند ، آنان نیز از این
دستور خداوندی تبعیت می کردند :
”قُمِ اللَّيْلَ الْأَقْلَبِلَا يَضْفَهُ أَوْ أَنْعَسَ“
”مِنَهُ قَلِيلًا أَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَ رَسُلِي
”الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا“ (۱)

شب را بنا بر وظایف عبادت خدا بر خیز
مگر کسی که نمی از شب بالندگی کمتر
با بیشتر از آنرا به استراحت بپردازد
و به تلاوت آیات قرآن مشغول باشد .
چقدر قرآن از آنها جالب یاد

می کند آنگاه که می فرماید :
”تَتَجَلَّأُنِي جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ
”يَذْمُونَ رَبَّهُمْ حَتَّىٰ وَطَعْنَا“ (۲)
شبهای پهلواز بستر خواب حرکت
دهند (و در دل شب) خدای خود
را با بیم و امید بخوانند .

و در آیه دیگر آمده است :

۱- سوره مزمل آیه ۲۰، ۲۱، ۲۲

۲- سوره سجده آیه ۱۶

به او رسانیده و از محضرش بیشترین
استفاده را می نمودند .

شیخ مفید از چهره های بسیار
در حنبلان شیعه در جهان اسلام
است و او را به حق می توان
استاد الفقه و المتکلمین نامید .
او اولین کسی است که روش
استدلال صحیح و منطقی و راه و
رشم مباحثه و محادنه را به
شاگردانش یاد داد . علم اصول
فقه را که در استنباط احکام مورد

نیاز بود ، و پیش از او نیز بحث آن
کم و بیش معمول بوده ، بصورت
دلپذیر و جامع در آورده و مسائل
متفرقه آنرا جمع آوری کرده و پس
از تجربه و تحلیل ، قواعد اصولی
را بسبک منظم و مرتبی تدوین کرد .
ابویعلی جعفری که داماد شیخ
مفید است می گوید : مفید شبهای
مختصری می خوانید ، باقی را به
بنا بر مطالعه یا تدریس یا تلاوت

★ حوزه های علمیه اسلامی و بخصوص شیعی بعنوان بزرگترین پایگاه اسلامی
در طول تاریخ اسلام ، مهمترین مهد پرورش " پاسداران اسلام " بوده و
خواهد بود . اگر امام خمینی می فرماید که " اگر روحانیون نبودند ما الآن
از اسلام اطلاعی نداشتیم " ، از عمق یک واقعیت خبر می دهند ، و بهترین
لیل بر وجود چنین امری ارائه تاریخ زندگی و شرح حال علمای بزرگ
حوزه های ما شده که ضمناً تحلیلی نیز از تحول و تطور علمی و چگونگی حفظ
و گسترش علوم اسلامی را در بر دارد . این " احوال " نگاری گذشته ارتش
دادن یک کیفیت بی نظیر در کاوش علمی زوایای یک مکتب خاص بنام اسلام
حنیه " سازندگی روحی نیرومندی هم دارد که ناشی از تجسیم مکتب در فرد
مورد نظری باشد . امید داریم که مورد توجه خوانندگان قرار بگیرد .

از مسقط الرأس خود به آنجا
مهاجرت کرد ، و در بغداد از
محضر اساتید بزرگ و فقهای زمان
خویش بهره مند گردید ، و این یک
حقیقتی از علمای بزرگ ماست که
هیچوقت محدود به مکان و پایی بند
به زادگاه خود نبودند و همیشه
بسوی علم و فضیلت در حرکت و
تکا پو بودند ، و هرگاه آوازه فقهی
و دانشمندی را می شنیدند خود را

نام او محمد بن محمد بن نعمان ،
کنیه وی ابو عبد الله و لقبش شیخ
مفید است .
شیخ مفید در تاریخ ۱۱ ذی قعدة
سال ۳۳۶ هجری در شهری بنام
" عکبرا " بدنیا آمد . عکبرا در ۱۰
فرسخی بغداد قرار دارد ، و چون
بغداد در آن زمان مرکز علم و دانش
بشار می آمد ، لذا شیخ مفید نیز

"كَانُوا قَلِيلًا مِّنَ الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ"
 "وَبِاللَّحْقِ حَقِّمٌ يَسْتَفْرِوْنَ" (۳)
 اندکی از شب راه خواب رفته
 و در سحرگاهان آنها (از درگاه خدا)
 امرزش می خواستند.

فقه و کلام و روایت و وثاقت و علم
 مشهورتر از آن است که توصیف
 شود. (۵)
 علامه حلی می گوید: او از
 بزرگترین مشایخ شیعه و رئیس و
 استاد آنهاست، و هر که پس از او
 آمده از علم او استفاده کرده است (۶)
 و از علمای بزرگ اهل سنت
 "ابن حجر" در کتاب لسان المیزان
 می گوید: او عالم شیعه و دارای
 تالیفات بسیاری است که به دو بیت
 کتاب می رسد. مردی بود بسیار
 زاهد و با خشوع و حریمی در فرا
 گرفتن علم و دانش، گروه زیادی از
 او استفاده علمی کردند (۷)
 و این کتب در "البدایه والنهایه"
 می گوید: محمد بن محمد بن نعمان
 ابو عبد الله معروف به ابن المعلم
 بزرگ شیعه و مصنف و مدافع ایشان
 بود. در مجلس درس او بسیاری
 از علمای مذاهب مختلفه حاضر
 می شدند (۸)
 و این التذیبه در کتاب "الفهرست"
 از شیخ مفید بعنوان یکی از متکلمین
 بزرگ شیعه نام می برد، و او بعنوان
 "ابن المعلم" یاد می کند و ستایش
 می نماید.

و این بسیار نزد خدا ارز شمنند
 است که موء من سحرگاهان خواب
 را بر خود حرام کرده، چشم از
 راحتی و آسایش ببویاند و به یاد
 خدا نماز و نماز کند، و در حالتی که
 بین خوف و رجاء قرار دارد دعا
 کند، قرآن بخواند، و خلاصه بسا
 خالق و اقربدگارش سخن بگوید و
 از او سخن بشنود که دعا خواندن با
 خدا سخن گفتن است و قرآن
 خواندن سخن خدا را شنیدن.

**★ شخصیت و مقام علمی
 شیخ مفید**

شیخ مفید از چهره های بسیار
 درختان شیعه در جهان اسلام و
 یکی از مریبانان نسویه و استوار دژ
 محکم اسلام است.
 شیخ طوسی که خود یکی از
 شاگردان شیخ مفید است در کتاب
 فهرست چنین می گوید: محمد بن
 محمد بن نعمان مکنی بهایی عبد الله
 و معروف به ابن المعلم از متکلمین
 شیعه است که در زمان او ریاست
 شیعه به اوج منتهی شد و در علم و
 صنعت کلام مقدم بر دیگران بود.
 در فقه نیز سرآمد فقهای زمان بوده،
 مردی سریع الانتقال و با فطانت و
 حاضر جواب بود و او نزدیک به
 دو بیت جلد کتاب کوچک و بزرگ
 تالیف کرده (۴)
 نجاشی می گوید: فصیلت او در

دهم. صبح آن روز ما در سید مرتضی
 "علم الهدی" در حالی که دست
 سید مرتضی و سید رضی در دستش
 بودند نزد شیخ مفید می آمدومی گوید
 با شیخ علمهما الفقه. شیخ تعبیر
 آن خواب را می فهمد و در احترام
 این دو برادر کمال مبالغه را روا
 می دارد.

ماه صفر سال ۴۱۰ از ناحیه مقدسه
 برای شیخ مفید ارسال شده اما م
 چنین می فرمایند:
 بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ ، اِیْمَا
 بعد سلام بر تو ای دوست دارم مخلص
 در دین که در ولایت ما مخصوص به
 یقین گشته ای... پس از ستایش
 و حمد خداوندی که معبودی جز او
 نیست و درود به سید و مولی

**علامه حلی ،
 او (مفید) از بزرگترین مشایخ شیعه و رئیس
 و استاد آنهاست و هر که پس از او آمده
 از علم او استفاده کرده است .**

★ ارساط شیخ مفید با امام زمان

در ظرف سه سال سه توفیق (۹)
 از ناحیه امام زمان (عج) به او
 رسید که نام در خطابه های او
 چنین می فرمایند:
 ۱- **بِاللَّحْقِ حَقِّمٌ يَسْتَفْرِوْنَ**
 المفید: برادر عزیز و استوار شیخ
 مفید.
 ۲- **سَلَامٌ عَلَیْكَ اَیُّهَا الْعَبْدُ**
الْمَلِیْحُ النَّاجِرُ الْحَقِّقُ الدَّاعِی الرَّكِیةُ:
 سلام بر تو ای بنده شایسته خدا و
 ای یاری دهنده حق و دعوت کننده
 بسوی آن.
 و حال ما اینجاست که در زمان
 غیبت کبری هیچ توقیعی از ناحیه
 مقدسه نرسیده است، مگر برای شیخ
 مفید و شیخ اسدالله کاشمینی
 رحمهما الله تعالی.
 در یکی از این نامه ها که در اواخر

و بیغمیرگرمی ما حضرت محصل من
 خداوند توفیق را در بسیاری از
 حق مستدام فرماید و پاداشت را در
 نشر علوم ما برستی زیاد و فراوان
 نماید... بدانکه ما رخصت یافتیم
 تا تو را به نامه نگاری مشرف ساخته و
 دستور دهیم احکام ما را به دوستانمان
 که نزد تو هستند برسانی، خداوند
 آنان را به طاعت خود عزیز فرموده
 و بوسیله رعایت و حراست خود
 مهم آنان را کفایت فرماید پس تو
 بیاری خدا واقف شو بر آن دشمنانی
 که از دین خدا بیرون رفته اند،
 بدانچه اکنون برایت بیان می دارم
 و در رساندن آن بسوی آنان که
 اطمینان داری بر آن وجهی که برای
 تومی نویسم...
 ما اگر چه بر طبق آنچه خداوند

۳- مورد ذاریات آیه ۱۷	۵- رجال نجاشی، صفحه ۳۱۱	۹- توفیق، یعنی نامه ای که به امضای امام زمان (عج) رسیده باشد.
۴- فهرست شیخ طوسی صفحه ۱۸۶	۶- خلاصه، صفحه ۷۲	۸- البدایه والنهایه، جلد ۱۲ صفحه ۱۵
	۷- لسان المیزان، جلد ۵،	

برای ما و شیعیانمان مصلحت دانسته تا مادامی که دولت در دست فاسقان است جایمان از جای ستمگران دور است، ولی با اینحال با حواله شما آگاهیم و چیزی از اخبار شما بر ما پوشیده نیست و ما از پیش آمد ناگواری که برای شما اتفاق افتاده آگاه هستیم و این پیشامد بدان سبب شد که بسیاری از شما بسوی آنچه پیشینیان صالح از آن روگردان بودند متعایل گشته و بدان عهدی که از ایشان گرفته شده بود پشت پا زدند، گویا ایشان نمی دانند که ما در فکر شما هستیم و از یاد شما بیرون نرفته ایم، و گر نه بلای حتی به شما می رسد و دشمنان شما را متاعل می کردند. پس از خدا بترسید و در بیرون آمدن از فتنه ای که بر سر شما و بر سر آنکه اجلس نزدیک شده سایه افکنده است به ما کمک کنید، و حفظ کنید خود را از آن فتنه، کسی که به آرزوی رسیدن باشد، و آن فتنه نشانه ای است برای حرکت کردن و اظهار نمودن شما و رویه بی ما برای همدیگر. خدا بپایان رساند نور خود را اگر چه مشرکان نخواهند...

چون جمادی الاولی این سال در رسد بدانچه در آن اتفاق می افتد پند بگیرید، و برای آنچه پس از آن می آید از خواب غفلت بیدار شوید. بزدوی از آسمان برای شما نشانه و آیت آشکاری ظاهر گردد، و مانند آن نیز از زمین نمودار شود و در مشرق زمین جریان ناگوار و حزن آوری اتفاق افتد، و مردمی که از اسلام بیرون هستند بر سر مردم عراق مسلط گردند، و به کسردار ناپسند آنهاروزی بر مردم عراق

تنگ گردد، و پس از این جریان با نابود شدن مرد سرکش از آشور، اندو بر طرف گردد و از نابودی

گرانیهائی از او با دکار مانده و کمتر علمی از علوم اسلامی یافت می شود که شیخ در او کتابی تالیف و بسا

الحلاج
۸ - کتابهای بسیاری در موضوعات متفرقه مثل: "اختصاص"، "سار الشیعه"، "الاشراف".

حضرت مهدی (عج)
به شیخ مفید:
پس هر يك از شما باید کاری کند
که... از آنچه موجب سخط و
ناراحتی ماست بپرهیزد.

و مردمان با تقوا و نیکان خوشنود گردند، برای آنان که در اطراف جهان اراده، انجام حج را دارند و سائل ماده گردد و ما را نیز در آماده کردن وسائل حج به اختیار و توافق ایشان سهمی است که آن با نظم و ترتیب در کارا شکر گردد، پس هر يك از شما باید کاری کند که او را بدوستی و محبت مانزدیک گرداند، و از آنچه موجب سخط و ناراحتی ماست بپرهیزد، زیرا کار ما چنان است که بطور ناگهانی در می رسد و هنگامی در آید که توبه او را سود ندهد و پشیمانی از گناه وی رانجات نبخشد. خداوند راه رستگاری را به شما الهام فرماید و در توفیق یابی بر حمتش در ساره، شاملطف نماید. (۱۰)

و تصنیف نکرده باشد. نجاشی ۱۷۱ جلد کتاب برای شیخ مفید ذکر کرده است، و چون در اینجا نمی توان تمام آنها را نوشت، لذا نمونه ای از کتابهای او را نقل می کنیم:

- ۱- در فقه و فروع فقه: "مقنه" و "الفرائض الشرعیه" و "احکام النساء"
- ۲- در اصول فقه: "اصول الفقه"
- ۳- در علوم قرآن: "اعجاز القرآن"، "الکلام فی دلائل القرآن"
- ۴- در علم کلام: "اوائسل المقالات"، "نقص المعتزله"
- ۵- در امامت: "ارشاد"، "افصاح"، "الایضاح"
- ۶- در عقاید: "الارکان فی دعائم الدین" و "تصحیح الاعتقاد"
- ۷- در نقد مذاهب: "الرد علی الجاحظ"، "الرد علی ابن الرشد"، "الرد علی اصحاب"

★ وفات شیخ مفید
پس از گذشت ۷۸ سال از عمر تریفش در خدمت به اسلام و مسلمین، بالاخره در شب جمعه ۳ ماه رمضان سال ۴۱۳ هجری در بغداد وفات کرد. سید مرتضی بر جنازه او نماز خواند و سپس جنازه او را در رواق حرم مطهر کاظمین (علیهما السلام) دفن کردند.

شهید قاضی نورالله در کتاب مجالس المؤمنین نقل کرده که پس از وفات شیخ مفید این ابیات بخط حضرت صاحب الامر (عج) بر قبر شیخ مفید یافتند:

لَا صَوَاتِ الثَّامِي بِفَقْدِكَ إِنَّهُ
يَوْمَ عَلِيٍّ أَلِ الرَّسُولِ عَظِيمِ
بِأَنَّكَ كُنْتَ قَدْ تَمَيَّتَ فِي جَدِّكَ الشَّرِيفِ
فَأَلْعَلِمُ وَالتَّوْحِيدُ بَيْنَكَ مُقِيمِ
وَأَلْقَانِمُ الْمَهْدِيِّ يَفْرَحُ كُلَّمَا
تَلَيْتَ عَلَيْكَ مِنَ الدَّرُوسِ عُلُومِ (۱۱)

۱۰ - احتجاج طبرسی
۱۱ - مجالس المؤمنین، ص ۲۵۶

★ نالیفات شیخ مفید
شیخ مفید را دانشمندی است که در بسیاری از علوم و فنون آثار